

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

СВЕРЛЮК Ярослав Васильович

УДК 378.147.

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ
СТУДЕНТІВ ВУЗІВ КУЛЬТУРИ
ДО РОБОТИ З ДИТЯЧИМ ДУХОВИМ
ОРКЕСТРОМ**

13.00.02 - теорія та методика навчання музики
і музичного виховання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1999

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті культури і мистецтв, Міністерство культури і мистецтв України, м.Київ

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор ЛАПЧЕНКО Володимир Петрович, Київський національний університет культури і мистецтв, професор кафедри бандури та кобзарського мистецтва.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор ЩОЛОКОВА Ольга Пилипівна, Національний педагогічний університет імені М.Драгоманова, професор кафедри гри на музичних інструментах;

кандидат педагогічних наук, професор ЗАГАДАРЧУК Галина Миколаївна, Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, завідувач кафедри теорії і практики культури.

Провідна установа: Волинський державний університет ім. Лесі Українки, кафедра музично-теоретичних дисциплін, м.Луцьк.

Праці Ж.Верещагіної, О.Каргіна, О.Пінта, В.Чабанного засвідчили, що професійна підготовка керівника аматорського колективу є багатогранною і включає систему знань, умінь і навичок, а також особисті якості та здібності.

Окремі напрями навчально-виховної діяльності керівника аматорського творчого колективу відображено в дослідженнях О.Ільченка, О.Олексюк, О.Оленіна, В.Лапченка, І.Мариніна. В них значну увагу приділено таким актуальним питанням, як інтенсифікація розвитку музичного мислення студентів, формування їхньої пізнавальної активності засобами музики, принципи музично-естетичного виховання.

Деякі аспекти, що висвітлюють функціонування духової музики, частково розкрито в дисертаційних дослідженнях, монографіях, методичних посібниках. Так, питання особливостей складання репертуару для духового оркестру та специфіки організації навчально-репетиційного процесу досліджували Є.Аксьонов, М.Трубников, Д.Свичков. Педагогічні умови вдосконалення роботи із студентським духовим оркестром висвітлено в праці С.Малькова. Проблеми удосконалення керівництва дитячим духовим оркестром, що ґрунтується на особливостях колективного виконавства, розглядав В.Подкопаєв. На рівні методичних рекомендацій О.Нсжинським було розглянуто широкий діапазон питань, пов'язаних із діяльністю дитячого духового оркестру.

Разом з тим проблема готовності студентів до професійної діяльності в ролі керівника дитячого духового оркестру не стала предметом самостійного дослідження.

Враховуючи важливість сучасної підготовки студентів у вузах культури і мистецтв до музично-педагогічної діяльності з дитячим духовим оркестром, недостатню її дослідженість та висвітленість у науковій літературі, темою дисертації було обрано “Формування готовності студентів вузів культури до роботи з дитячим духовим оркестром”.

Зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою програми розвитку Київського національного університету культури і мистецтв щодо вдосконалення підготовки спеціалістів у галузі музичного мистецтва.

Предмет дослідження — методика формування готовності студентів до роботи з дитячим духовим оркестром.

Мета дослідження — теоретичне обґрунтування, розробка та експериментальна перевірка методики, спрямованої на вдосконалення процесу формування готовності студентів вузів культури до роботи з дитячим оркестром.

Завдання дослідження:

— проаналізувати дослідженість проблеми готовності студентів до роботи з дитячим духовим оркестром у науковій літературі і на практиці;

— виявити специфіку музично-педагогічної діяльності керівника дитячого духового оркестру;

— визначити критерії та рівні сформованості готовності до роботи з дитячим духовим оркестром студентів вузів культури;

— розробити та впровадити в навчальний процес методику вдосконалення знань, умінь і навичок студентів оркестрової спеціалізації щодо педагогічного керівництва дитячим духовим оркестром;

— експериментально перевірити ефективність запропонованих педагогічних умов і методів формування готовності студентів до роботи з дитячим духовим оркестром.

Теоретичну основу дослідження становили наукові праці із загальної психології про взаємозалежний розвиток психіки, свідомості та діяльності особистості /Л.Виготський, М.Каган, О.Леонтьєв, О.Рубінштейн, Б.Теплов/, теорія поетапного формування розумових дій /П.Гальперін/, теорія музичного і диригентського виконавства /Й.Гофман, Г.Коган, Г.Нейгауз, Г.Дмітрієвський, Г.Єржемський, Л.Маталаєв, І.Мусін/; сучасні педагогічні концепції художньо-естетичного розвитку особистості /І.Зязюн, О.Олексюк, Г.Падалка, О.Щолокова/, теоретичні положення щодо професійної підготовки керівників аматорських колективів /Ж.Верещагіна, О.Каргін, І.Маринін, О.Пінт, В.Чабанний/, методичні засади вдосконалення творчого процесу в духовому оркестрі /С.Мальков, О.Нежинський, В.Подкопаєв, Д.Свичков, М.Трубников/.

Методи дослідження:

теоретичні: аналіз і синтез, абстрагування й ідеалізація, моделювання і конкретизація теоретичного знання;

емпіричні: аналіз навчальної документації, опитування, бесіди, анкетування, спостереження, творчі завдання, педагогічний експеримент /констатуючий, формуючий/, методи статистичного опрацювання експериментальних даних.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалось у три етапи:

Перший етап /1990-1991 рр./ визначався вивченням та узагальненням наукової і науково-методичної літератури з проблем дослідження, спостереження за підготовкою студентів до керівництва аматорськими колективами в умовах реального навчання, а також їхньої практичної підготовки.

Другий етап /1992-1997 рр./ характеризувався обґрунтуванням педагогічних умов і методів підготовки студентів до музично-педагогічної діяльності з дитячим духовим оркестром. Було розроблено методику діагностики сформованості педагогічних умінь, визначено рівні знань та умінь студентів стосовно організації і проведення

навчально-виховного процесу в дитячому духовому оркестрі, здійснено констатуючий і формуючий експерименти.

На *третьому етапі* /1997-1998 рр./ було зроблено порівняльний аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи, їхнє узагальнення. Проведено апробацію основних положень дослідження і впроваджено їх у практику.

Експериментальною базою дослідження було визначено Київський національний університет культури і мистецтв та Рівненський державний інститут культури /нині Рівненський державний гуманітарний університет/ та бази практики /дитячі духові оркестри Рівненщини/.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в дисертації вперше здійснено теоретичний аналіз поняття “готовність до роботи з дитячим духовим оркестром”, розроблено структуру та критерії сформованості, “готовності”; розкрито методичні основи формування готовності студентів до роботи з дитячим духовим оркестром у системі навчання у вузі культури і мистецтв; визначено й експериментально перевірено педагогічні умови, що забезпечують творчу спрямованість теоретичної і практичної підготовки студентів до професійної діяльності.

Практичне значення дослідження визначається тим, що сформульовані в ньому теоретичні положення і висновки, одержані експериментальні дані мали практичне застосування в навчальних курсах “Вивчення оркестрових інструментів”, “Теорія та історія музичної педагогіки”. Результати дослідження використовувалися при викладанні дисциплін “Методика роботи з духовим оркестром”, “Методика навчання гри на духових інструментах” у Рівненському державному гуманітарному університеті, їх також було використано для організації практики студентів названого вузу у базових оркестрах Рівненщини. Теоретичні і методичні положення дисертаційного дослідження придатні для вузівських лекційних курсів і спецкурсів, створення типових програм, навчальних і методичних посібників із проблем підготовки студентів до роботи з дитячим оркестровим колективом, а також при науковому розробленні питань загальної та музичної педагогіки.

Особистий внесок автора полягає: у теоретичному обґрунтуванні основних положень досліджуваної проблеми; розробленні методичних засад формування готовності студентів до роботи з дитячим духовим оркестром; організації та проведенні експериментальної роботи; розробленні навчального курсу “Методика роботи з дитячим духовим оркестром”, а також програм практики студентів у дитячих духових оркестрах Рівненщини.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретичним обґрунтуванням його вихідних позицій, комплексом використаних методів, адекватних предмету, меті та завданням

дослідження, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісного і якісного аналізу здобутих експериментальних даних.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідалися й обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми реалізації духовно-творчого потенціалу молоді: пошуки, перспективи” /Рівне, 1996/, на міжвузівській науково-практичній конференції “Національне виховання: формування світогляду і духовних цінностей у студентської молоді” /Рівне, 1996/, на Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми розвитку духової музики у Східній Європі” /Рівне, 1998/.

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації знайшли відображення у 8-ми одноосібних та 2-х у співавторстві публікаціях: чотирьох статтях у наукових журналах, двох статтях у збірнику наукових праць, трьох публікаціях у збірниках матеріалів міжвузівських науково-практичних конференцій, в одній методичній розробці.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел /200 найменувань, з них чотири іноземною мовою/. Її загальний обсяг становить 160 сторінок, дисертація має 18 таблиць, 1 рисунок, 3 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обгрунтовано актуальність теми, визначено предмет, мету та завдання дослідження, охарактеризовано організацію, етапи, методи дослідно-експериментальної роботи, розкрито наукову новизну, практичне значення, наведено відомості про особистий внесок автора, вірогідність, апробацію дослідження, публікації.

У першому розділі “Теоретичні основи та стан досліджуваної проблеми” аналізуються наукові праці з проблем підготовки студентів до аматорської творчості; з’ясовується сутність, структура, педагогічні умови формування готовності студентів до роботи з дитячим духовим оркестром. Педагоги і психологи /В.Горчакова, Л.Кондрашова, В.Крутецький, Н.Левітов, К.Дурай-Новакова, Д.Узнадзе, Л.Уманський та ін./ вважають, що “готовність” — психічний стан особистості /короткочасний або тривалий/, професійна спрямованість, ансамбль, синтез властивостей особистості, а також певний фонд знань, умінь і навичок, що визначають її здатність до діяльності.

Однак кожен вид діяльності має певну специфіку та особливості. Тому запропоновану дефініцію поняття “готовності” ми розглядали згідно із специфікою роботи керівника дитячого духового оркестру. Для більш повного розкриття теоретичних передумов цього феномена

дисертантом було визначено знання, уміння і навички студентів, які створюють структуру готовності до такої музично-педагогічної діяльності. Їх можна поділити на організаційно-методичні, спеціальні /музичні/, психолого-педагогічні та діагностико-прогностичні.

Організаційно-методичні знання, уміння і навички потрібні майбутньому керівникові для залучення дітей до оркестрового колективу, проведення навчально-виховної діяльності, створення органів самоврядування. Вони покликані виконувати як виховні функції формування свідомої дисципліни, так і функції, що сприяють організації навчання. Ці знання деякою мірою акумулюють музичні та педагогічні, за допомогою яких планують завдання і репетиційні заняття, складають репертуар. Вони націлюють на належну орієнтацію у творчій роботі, розкривають зміст аматорської творчості, спонукають до педагогічного вирішення творчих завдань.

Спеціальні /музичні/ знання, уміння, навички становлять основу, на якій вирішуються творчі завдання колективу. Вони включають навчання учасників оркестру музичної грамоти, початків виконавської майстерності, роботу над художнім твором, тощо.

Удосконалення музичних знань, умінь і навичок забезпечується завдяки оволодінню студентами такими дисциплін, як спеціальний інструмент, диригування, вивчення оркестрових інструментів, оскільки вони дають обсяг необхідних знань для проведення репетиційних занять і концертних виступів дитячого колективу.

На психолого-педагогічних знаннях ґрунтуються стосунки між керівником та учасниками, вони сприяють вирішенню творчих завдань. З їхньою допомогою керівник виявляє музичні здібності, вивчає індивідуально-психологічні і вікові особливості учасників, формує стійкий інтерес до колективного музикування, створює творчу атмосферу та доброзичливі взаємини в колективі, підтримує відповідний емоційний стан.

Невід'ємним компонентом структури готовності студентів до музично-педагогічної діяльності з дитячим духовим оркестром є діагностико-прогностичні знання. До них належать: визначення мети і завдання колективу, аналіз непередбачуваних ситуацій та виявлення причинно-наслідкових зв'язків. Вивчивши вікові інтереси, початковий рівень підготовки учасників, керівник визначає оптимальні шляхи і методи виховного впливу, планує зміст репетицій та творчу роботу в цілому. На основі діагностико-прогностичних знань керівник, задалегідь визначивши мету діяльності колективу, планує етапи та послідовність педагогічних дій.

Розкриття структури готовності студентів до керування дитячими духовими оркестрами дає нам змогу зробити висновок, що "готовність" є синтезом розумових, мотиваційних, емоційних, вольових

та інших рис особистості, поєднаних із педагогічними і спеціальними професійними знаннями та набутими навичками, що формують у студентів відповідні якості керівника дитячого духового оркестру та наближують їх до організаторської і творчої праці.

Проблема підготовки студентів у вузах культури і мистецтв до педагогічної діяльності, пов'язаної з дитячим музикуванням, розглядалася нами у багатоплановій площині, оскільки специфіка підготовки до керування дитячим духовим оркестром полягає в тому, що студент після закінчення вузу стає самостійним організатором навчально-виховного процесу в оркестрі, виконуючи функції педагога. Відтак під час загальнопедагогічної підготовки студенти мають опанувати змістовно-процесуальні, організаційно-методичні та наукові аспекти педагогічної діяльності.

У дослідженні наголошується, що значна кількість наукової літератури присвячується підготовці професійних музикантів, диригентів, роботі з професійними колективами. Проте відомостей про діяльність керівників дитячих духових оркестрів дуже мало. Тому, спираючись на відомі традиції, поняття й установки в галузі професійної творчості, доцільно з'ясувати особливості роботи керівників таких колективів.

Дисертант вважає, що дитячий духовий оркестр засобами мистецтва виховує самих учасників, надає їм широкі можливості для реалізації творчих планів. Характерною особливістю професійної діяльності керівника дитячого оркестрового колективу є те, що вона перебуває в тісному зв'язку із соціально-педагогічною діяльністю, і створюється на засадах добровільності та зацікавленості. У порівнянні з іншими аматорськими колективами існує істотна відмінність при відборі учасників. Вона полягає у врахуванні (крім здібностей та інтересу) також фізичного розвитку та фізіологічної досконалості дітей. Адже звуковидобування на духовому інструменті спричиняє фізичне навантаження майже на весь людський організм. У цьому зв'язку робота керівника обумовлюється ще й умінням зосереджувати увагу учасників одночасно на диригентських жестах, нотному тексті, а також диханні, амбушюрі, координації рухів пальців, тощо.

Перелічені вище специфічні особливості такої діяльності переконують у багатофункціональності професійної роботи керівника дитячого духового оркестру. Як бачимо, педагогічному керуванню підпорядковані основні види роботи з колективом. Основою підготовки студентів — майбутніх керівників дитячих духових оркестрів — є психолого-педагогічна і методична. Вона потрібна і керівникові професійного колективу, але для того, хто працює з дитячим оркестром, має більш важливе значення. У цьому разі керівник виступає, насамперед, педагогом, вводячи дітей у складний світ музичного мистецтва.

Керування названим колективом вимагає від студентів — майбутніх керівників — широкопрофільної підготовки, яка охоплює: знання методики гри на духових інструментах та роботи з дитячим духовим оркестром; знання з історії музики; знання й уміння оркестрового диригування; уміння застосовувати психолого-педагогічні знання із урахуванням вікових особливостей учасників; володіння принципами початкового навчання гри на духових інструментах; уміння забезпечити власний професійний і моральний авторитет.

На наше переконання, організація багатогранної і складної діяльності дитячого духового оркестру, а також забезпечення його розвитку і перспективи здебільшого залежить від особистих морально-психологічних і професійних якостей керівника, рівня його ерудиції і фахової кваліфікації. Можна констатувати, що створення і функціонування дитячого духового оркестру, його творчі успіхи тісно пов'язані з іменем конкретної особистості, з музично-педагогічною і культурно-освітньою підготовкою керівника.

Спираючись на проведені протягом останніх років наукові дослідження та їхні результати, можна з цілковитою підставою стверджувати про певні позитивні здобутки у підготовці керівників аматорських колективів. Однак підготовка студентів до роботи з дитячим духовим оркестром (згідно з нашим аналізом стану "готовності") потребує докладнішого вивчення цієї важливої проблеми.

Під час дослідження розглядуваної нами проблеми було вивчено та проаналізовано стан професійної готовності студентів вузів культури і мистецтв — майбутніх керівників дитячих духових оркестрів. З цією метою нами було розроблено та науково обґрунтовано хід констатуючого експерименту. Мета його полягала в тому, щоб вивчити орієнтацію студентів на професію керівника дитячого духового оркестру, визначити обсяг знань та умінь, а також виявити розуміння важливих якостей, які необхідні для успішного керування таким колективом.

Як показали результати опитування, найважливішими якостями особистості керівника студенти вважають "високі музичні здібності та знання", "прагнення до виконавського вдосконалення", "інтерес до професії". Водночас лише 44,8 відсотка студентів надають певного значення "педагогічному передбаченню застосовуваних методів навчання".

Студенти недооцінювали такі якості, як "прагнення до музично-педагогічної діяльності", "спостережливість". Це, на думку дисертанта, свідчить про недостатнє розуміння ними специфіки роботи з дитячим духовим оркестром.

Для визначення знань та умінь студентам пропонувалися запитання, що стосуються окремих елементів професійно-педагогічної діяльності керівника дитячого оркестру. Найкращі знання виявлено з таких видів діяльності: “навчання учасників гри на духових інструментах”, “підготовка і проведення репетицій, концертних виступів”, “володіння основами диригування”. З показників “залучення дітей до творчої діяльності”, “формування стійкого інтересу в учасників до колективного музикування” студенти показали досить низькі знання та уміння. Отримані результати свідчать про залежність оцінок від педагогічної орієнтації багатьох студентів на майбутню виконавську роботу.

Аналіз стану готовності студентів вузів культури до музично-педагогічної діяльності з дитячим духовим оркестром виявив ряд недоліків у професійній підготовці спеціалістів цієї орієнтації. Зокрема, відсутність належного спрямування на педагогічну роботу, поверховість знань та умінь студентів із відповідних дисциплін. Студенти часто не усвідомлювали істотних відмінностей у роботі професійного та дитячого духового оркестрів.

Вивчення зв'язку теоретичної підготовки із практикою також показало, що такий стан не відповідав вимогам підготовки фахівців до вказаної професійної діяльності. Так, у класі диригування студенти отримували ґрунтовну теоретичну та практичну підготовку, опановували прийоми диригентської техніки, вивчаючи різноманітний і досить складний для диригування репертуар, а також навчалися художньо інтерпретувати музичні твори. Проте в них недостатньою мірою формувалися практичні навички та уміння, необхідні для того, щоб працювати з аматорським духовим оркестром, особливо дитячим.

Дослідження засвідчило, що це зумовлено багатьма об'єктивними причинами, серед яких основними є: недосконалість педагогічної підготовки студентів; неврахування специфічних особливостей роботи керівника дитячого духового оркестру при складанні лекційних курсів та програм /вони давали б комплекс педагогічних знань для роботи з дітьми/; відсутність практики, спрямованої на набуття умінь і навичок; недостатня спрямованість вузу на підготовку таких фахівців.

Отже, вирішити завдання з формування готовності студентів до роботи з дитячим духовим оркестром неможливо без вивчення професійного спрямування майбутніх фахівців ще на початковому етапі навчання.

З цією метою дисертантом було вивчено індивідуально-психологічні характеристики першокурсників. Результати опитування показали, що більшість першокурсників /близько 86 відсотків/ вважали основними мотивами вступу до вузу любов до музичного мистецтва, вдосконалення виконавських навичок, можливість займатися

педагогічною діяльністю. Лише незначна частина респондентів пов'язує майбутню професійну діяльність з дитячим оркестром.

Недоліки в підготовці студентів до роботи з духовим оркестром зумовлені недостатнім розкриттям у навчальних програмах проблем, пов'язаних із специфікою саме дитячого духового оркестру. Тому нерідко студенти — майбутні керівники духових оркестрів — вважають, що знання загальних закономірностей розвитку організації аматорського колективу є необов'язковими, натомість досить лише опанувати методику роботи з колективом.

Визначення структурних компонентів педагогічної діяльності керівника дитячого оркестру, а також необхідних для неї знань та умінь дає змогу вирішувати деякі педагогічні завдання: окреслити вимоги щодо формування готовності студентів до роботи з дитячим духовим оркестром, спрямувати процес навчання власне на підготовку спеціалістів до такої орієнтації.

На наше переконання, основною формою вдосконалення педагогічної підготовки студентів музичних спеціалізацій вузів культури і мистецтв може бути програма, в якій би поєднувалися психолого-педагогічні, організаційно-методичні, музично-теоретичні та інші знання, а також розроблені вимоги до практики, в процесі якої інтенсифікується набуття комплексу педагогічних знань і умінь.

У **другому розділі** дисертації “Дослідно-експериментальна робота з формування готовності студентів до керівництва дитячим духовим оркестром” розкривається зміст і хід формуючого експерименту. На підставі аналізу літературних джерел, даних констатуючого експерименту розроблено методику, спрямовану на формування готовності студентів до навчально-виховного процесу в дитячому духовому оркестрі.

Для проведення формуючого експерименту було створено експериментальну і контрольну групи студентів /однакових за віком, освітою та рівнем орієнтації на професію керівника дитячого оркестрового колективу/. До експериментальної групи було залучено 19 студентів оркестрової спеціалізації Рівненського державного інституту культури набору 1992 року. У цій групі протягом п'яти років навчання апробовувалася програма вдосконалення підготовки студентів — майбутніх керівників дитячих духових оркестрів. Контрольну групу становили 18 студентів цієї кафедри попереднього набору 1991 року. В ній підготовка студентів здійснювалася за традиційною програмою, без врахування специфіки майбутньої професійної діяльності керівника дитячого духового оркестру. Програма практики передбачала набуття навичок роботи з духовим оркестром без чіткої орієнтації на психолого-педагогічне вивчення вікових особливостей учасників та їхніх інтересів.

Наш експеримент було поділено на етапи з урахуванням принципів і специфіки підготовки студентів до роботи з дитячим духовим оркестром згідно із завданням експерименту: перший етап — I курс; другий — II - III курси; третій етап - IV - V курси.

Мета першого етапу експериментальної роботи полягала в ознайомленні студентів із специфікою роботи керівника дитячого духового оркестру. Для цього слугував цикл спеціальних дисциплін: “Вивчення духових інструментів”, “Диригування”, “Спеціальний інструмент”, основою навчання була ознайомча практика.

Курс “Вивчення духових інструментів” ми будували таким чином, щоб ознайомити студентів з якісним складом інструментів, їхніми технічними можливостями, діапазоном тощо. Особливу увагу при вивченні згаданої дисципліни було зосереджено на принципах розподілу учасників по інструментах з урахуванням їхніх вікових і фізіологічних особливостей. Вивчення цього курсу збагатило студентів знаннями про роль кожного інструменту в дитячому оркестрі, розширило їхні знання про початковий етап навчання гри.

Під час експерименту курс “Диригування” спрямовувався на розвиток техніки диригування, розкриття її природи та визначення місця у загальному процесі роботи з дитячим оркестром.

У дисципліні “Спеціальний інструмент” велике значення надавалось удосконаленню виконавських навичок. Вивчаючи музичні твори, студенти експериментальної групи водночас ознайомлювалися із важливими проблемами постановки дихання, амбушюру тощо, тобто з першоосновою початкового навчання гри на духових інструментах.

Крім вивчення спеціальних дисциплін, студенти експериментальної групи удосконалювали свою психологічну підготовку за допомогою доповнених тем до дисципліни “Психологія”, які були спрямовані на розкриття психологічних особливостей дитячої творчості.

Для глибшого засвоєння прочитаних тем дисертантом спільно з викладачами кафедри педагогіки і психології Рівненського державного інституту культури було розроблено тематику рефератів з психології музичної творчості.

Продовження експериментальної роботи відбувалося в умовах ознайомчої практики. Її було спрямовано на ознайомлення студентів зі специфікою функціонування дитячого оркестрового колективу, яка полягала в умінні керівника знаходити оптимальні форми і методи зацікавлення учасників у колективному музикуванні, враховуючи їхні вікові інтереси та здібності. Студентів експериментальної групи ми ознайомили з етапом організації колективу /залучення дітей до колективного музикування, формування в них стійкого інтересу до

музично-творчої діяльності/ та музично-педагогічної діяльності керівника дитячого духового оркестру /проведення репетицій та концертних виступів, методи навчання учасників гри на духових інструментах, принципи складання репертуару/, що є складовою структурою діяльності керівника такого колективу.

Другий етап дослідно-експериментальної роботи охоплював два роки вузівського навчання /II і III курси/, протягом яких закладалися теоретичні і практичні основи знань і умінь, покликаних сприяти дальшому розвитку професійних якостей. На цьому етапі було поставлено мету сформувати педагогічні знання і уміння в обсязі курсів “Педагогіка”, “Методика роботи з духовим оркестром” та “Методика навчання гри на духових інструментах”.

Проблема дисципліни “Педагогіка” враховувала специфіку роботи з дитячим колективом. Вона спрямовувалася на розв’язання важливих педагогічних ситуацій, пошук ефективних форм впливу на мотивацію дій учасників. У цій дисципліні значна частина тем висвітлювала форми зацікавлення учасників творчою діяльністю. Отже, названий курс ми прагнули максимально наблизити до висвітлення реальних практичних педагогічних дій керівника дитячого духового оркестру.

Для розкриття основних положень інструментального виконавства в дитячому оркестрі курс “Методика навчання гри на духових інструментах” ми будували так, щоб охопити всі етапи навчання учасників. Пропонувалися різноманітні методи вдосконалення виконавської майстерності на духових інструментах. У дисципліні окремі теми розкривали специфіку організації навчання гри учасників у дитячому оркестрі, зокрема, через залучення більш досвідчених оркестрантів для навчання початківців. Головна увага зосереджувалася на постановочному етапі навчання /постановка дихання, губного апарату, рук, пальців/ у початковий період навчання.

Здобуті знання із педагогіки та методичних дисциплін синтезувалися під час методичної практики, яка передбачала закріплення теоретичних положень, що є її головним завданням.

У ході експерименту особливо великого значення ми надавали набуттю студентами експериментальної групи навичок педагогічного керівництва дитячим оркестром. З цією метою студенти разом із керівником практики докладно обмірковували хід кожної репетиції. Крім того, студентів експериментальної групи в процесі практики і протягом навчання було залучено до науково-дослідної роботи з проблем дитячого оркестрового виконавства. Вона полягала у збиранні та аналізі матеріалів про дитячі духові оркестри /якісний склад оркестру,

рівень готовності керівника, методи організації репетицій, навчальний і концертний репертуар тощо/. Результати дослідження розглядалися на студентських науково-практичних конференціях.

Експеримент тривав і на III курсі. Стрижневою дисципліною в забезпеченні готовності керувати творчим процесом у дитячому оркестрі була "Методика роботи з духовим оркестром". Під час розгляду музично-педагогічної діяльності в дисципліні висвітлювався такий важливий аспект організаційної роботи як створення колективу, обладнання приміщення, методи зацікавлення учасників.

Зазначимо, що в експериментальній групі з 30-ти лекційних годин більшість було відведено на висвітлення специфічних особливостей роботи керівника дитячого оркестру, тобто специфіці організації колективу, проведенню репетицій, концертних виступів, складанню репертуару, організації навчально-виховного процесу та ін. До речі, попередні програми таку кількість годин на згадані теми не передбачали.

Продовження набуття практичних умінь педагогічного керівництва дитячим оркестром полягало у формуванні умінь і навичок, пов'язаних з управлінською та творчою діяльністю керівника. Під час практики студентів експериментальної групи зорієнтовували на запропоновані методи проведення репетицій і організацію навчання учасників, систему розігрування оркестру та розучування репертуару. Підсумком стала науково-практична конференція, в основу якої було покладено матеріали практики.

До програми третього етапу експерименту входило поглиблене вивчення музично-теоретичних дисциплін та організація самостійної роботи студентів у музичних студіях під час педагогічної практики, а також у дитячих оркестрових колективах у ході організаційно-управлінської практики. Така організація студентів експериментальної групи дала їм змогу самостійно застосовувати набуті знання та уміння для вирішення педагогічних завдань, що стоять перед дитячим оркестром. Музично-теоретична підготовка на цьому етапі експерименту мала характер удосконалення виконавської майстерності та набуття навичок самостійного керівництва творчою діяльністю таким колективом за активної підтримки та спрямування викладачів.

Значну увагу на цьому етапі експерименту було приділено вдосконаленню ансамблевої підготовки, вивченню оркестрових партитур, інструментуванню, що становить основу музично-теоретичних знань майбутнього керівника аматорського оркестру.

У процесі занять студенти експериментальної групи протягом усього періоду навчання робили власні переклади музичних творів для

духового оркестру, причому враховувався вік та технічні можливості учасників. Завершувалося вивчення дисципліни виконанням цього твору з дитячим оркестром.

Практичне забезпечення "готовності" студентів експериментальної групи тривало під час організаційно-управлінської практики. Якщо на попередніх курсах подібна діяльність часто регламентувалася, то на цьому етапі експерименту вона поступилася місцем творчій активності, самостійному виборі методів навчання, утвердженню індивідуальності під контролем керівника та при спільному коригуванні дій.

Студенти експериментальної групи самостійно проводили репетиції та індивідуальні заняття, організовували навчальн-виховний процес, готували колектив до концертних виступів. Така організація практики дала змогу студентам ґрунтовно визначити всі сторони діяльності оркестру і стала основою практичного забезпечення їхньої готовності до керування навчально-виховним процесом у ньому.

Результати дослідної роботи наприкінці експерименту ми визначали за допомогою контрольного опитування. Воно засвідчило, що проходження практики в поєднанні з дослідною роботою позитивно позначилося на формуванні в студентів стійкої спрямованості на педагогічну діяльність.

Принагідно зазначимо, що після завершення кожного етапу експерименту в експериментальній і контрольній групах нами було здійснено контрольні вимірювання рівня готовності студентів відповідно до єдиних вимог і критеріїв оцінок. Основними критеріями готовності студентів після завершення першого і другого етапів експерименту були такі: наявність психолого-педагогічних знань; орієнтація на професію керівника дитячого оркестру; усвідомлення специфічних особливостей такої діяльності.

Після закінчення експерименту ми визначили ефективність запропонованої методики підготовки студентів до роботи з дитячим духовим оркестром. Виявлення результатів експерименту здійснювалося експертною групою внаслідок ретельного аналізу використання студентами експериментальної групи здобутих знань у період практики, де передбачалося виконання основних функцій керівника дитячого оркестру.

Рівень готовності студентів до творчої діяльності з дитячим оркестром в експериментальній і контрольній групах ми визначали за рейтинговим методом. Залежно від рівня знань студентів було розподілено по групах — високий, середній, низький рівень. Порівняння середніх експертних величин в експериментальній і контрольній групах здійснювалося за критерієм Стюдента.

**Середні величини готовності студентів
до роботи з дитячим духовим оркестром**

Знання	ГРУПА					
	Експериментальна			Контрольна		
	величина	$x_1 - \bar{x}$	$(x_1 - \bar{x}_1)^2$	величина	$\bar{x}_2 - x_2$	$(\bar{x}_2 - x_2)^2$
Методичні	2,42	0,02	0,0004	1,94	-0,03	0,0009
Спеціальні (музичні)	2,78	0,34	0,1156	2	-0,09	0,0081
Психолого-педагогічні	2,31	0,13	0,0169	1,83	0,08	0,0064
Діагностико-прогностичні	2,26	0,18	0,0324	1,88	0,03	0,0009

Використавши спеціальну формулу, ми вираховували емпіричне значення $t=4,28$. Воно більше за табличне значення цього критерію для даної вибірки ($4,28 > 3,707$). Тому з отриманих результатів випливає статистично обґрунтований висновок: рівень педагогічних знань у студентів експериментальної групи вищий, ніж у контрольної.

Результати здійсненого дослідження дали змогу сформулювати такі висновки:

1. Аналіз наукових досліджень, спрямованих на вдосконалення підготовки фахівців у галузі аматорського мистецтва, став теоретичним підґрунтям для створення методики формування готовності студентів до роботи з дитячим духовим оркестром.

2. Дослідженням доведено, що готовність студентів до навчально-виховної діяльності з дитячим духовим оркестром формується на основі вивчення специфіки роботи керівника такого колективу. Вона полягає в тому, що в порівнянні з професійним, дитячий оркестр створюється на засадах зацікавленості учасників з урахуванням їхніх психологічних, вікових і фізіологічних особливостей. У зв'язку з цим керівник разом з виконанням функції музиканта-диригента, також виступає у ролі педагога, вихователя, психолога, режисера та організатора колективу.

3. Критеріями сформованої готовності студентів до роботи з дитячим духовим оркестром є здатність до розуміння змістовної сутності та наявність орієнтації на музично-педагогічну діяльність, вільне оперування педагогічними та спеціальними знаннями в процесі репетиційних занять, усвідомлення специфіки роботи керівника, уміння вирішувати організаційні і творчі завдання.

4. Ефективність формування готовності студентів до роботи з дитячим духовим оркестром залежить від таких педагогічних умов:

— забезпечення студентів психолого-педагогічними, методичними та спеціальними /музичними/ знаннями про специфіку роботи керівника дитячого духового оркестру;

— забезпечення дидактично обгрунтованої послідовності навчання та формування навичок педагогічного керівництва дитячим творчим колективом;

— залучення студентів до науково-дослідної роботи з проблем дитячого оркестрового виконавства;

— залучення студентів до практичної діяльності /починаючи з першого курсу/.

5. Дослідження показало, що запропонована методика, в основу якої покладено дидактично обгрунтовану систему міжпредметних зв'язків та послідовність у програмі практики, удосконалює навчальний процес, сприяє розвиткові інтересу студентів до опанування знаннями, уміннями і навичками педагогічного керівництва дитячим духовим оркестром.

6. Встановлено, що формування готовності студентів до роботи з дитячим духовим оркестром зумовлюється гармонійною взаємодією та взаємодоповненістю спеціальної /музичної/, методичної та психолого-педагогічної підготовки студентів, а також впровадженістю безперервної програми практики.

7. На основі експериментального дослідження було доведено ефективність та перевагу запропонованої методики формування готовності студентів до роботи з дитячим духовим оркестром над традиційною підготовкою студентів, яка не передбачала висвітлення особливостей майбутньої професійної діяльності та створення на базах практики належних умов для набуття практичних умінь і навичок.

Проблема формування готовності студентів вузів культури до роботи з дитячим духовим оркестром не вичерпується цим дослідженням, а передбачає подальше її розроблення. Грунтовної розробки потребують питання, пов'язані із створенням програм підготовки студентів до майбутньої творчої діяльності з дитячим колективом при школах-інтернатах, спеціальних закладах. У зв'язку з цим необхідно вивчати структуру та специфіку роботи керівника такого колективу.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях дисертанта:

1. Сверлюк Я.В. Психолого-педагогічні основи навчання гри в дитячому духовому оркестрі // Нова педагогічна думка: Науково-методичний журнал. - Рівне: РІПКПК, 1998. - С. 53 - 56.

2. Сверлюк Я.В. Особливості професійної діяльності керівника творчого колективу // Нова педагогічна думка: Наук. метод. журнал. — Рівне: РІПКП, 1998. — С.54-57.

3. Панасюк Д.М., Сверлюк Я.В. Виховання гуманістичних орієнтацій у процесі аматорської творчості // Нова педагогічна думка: Наук. метод. журнал. — Рівне: РІПКП, 1999. — С. 109-111.

4. Сверлюк Я.В. Напрямки педагогічної діяльності з дитячими оркестрами // Нова педагогічна думка: Наук. метод. журнал. — Рівне: РІПКП, 1999. — С. 92-95.

5. Лапченко В.П., Сверлюк Я.В. Психолого-педагогічні передумови управління дитячими духовими оркестрами // Слово молодим дослідникам: Науковий збірник. - Рівне: РДІК, 1998. - С. 139 - 143.

6. Сверлюк Я.В. Стан та перспективи підготовки майбутніх керівників дитячих духових оркестрів // Слово молодим дослідникам: Науковий збірник. - Рівне: РДІК, 1998. - С. 143 - 149.

7. Сверлюк Я.В. Методика роботи з дитячим духовим оркестром // Метод. рекомендації. - Рівне, 1996. - 18 с.

8. Сверлюк Я.В. Жанр духової музики як засіб національного та естетичного виховання // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. - Рівне: РДІК, 1996. - С. 250 - 251.

9. Сверлюк Я.В. Сучасний стан та тенденції розвитку дитячих духових оркестрів // Матеріали всеукраїнської конференції. - Рівне: РІПКП, 1996. - С. 162 - 163.

10. Сверлюк Я.В. Проблеми та перспективи розвитку духових оркестрів Західного регіону України // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Проблеми розвитку духової музики у Східній Європі" Рівне, 1998. - С. 39 - 41.

11. Сверлюк Я.В. Духовому оркестру - бути // Народна творчість. - Рівне, 1998. №8. - С. 10.

Сверлюк Я.В. Формування готовності студентів вузів культури до роботи з дитячим духовим оркестром. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 - теорія та методика навчання музики і музичного виховання. - Київський національний університет культури і мистецтв. - Київ, 1999.

У дисертації теоретично обґрунтовано і експериментально перевірено методику формування готовності студентів вузів культури до музично-творчої діяльності з дитячим духовим оркестром. Розкрито сутність та особливості професії керівника дитячого духового оркестру, визначено педагогічні умови і виявлено напрямки вдосконалення

професійної підготовки студентів. Визначено структуру "готовності". Встановлено, що в системі музично-виконавської підготовки студентів формування готовності до роботи з дитячим духовим оркестром є педагогічно керованим процесом на відміну від традиційного накопичення знань про закономірності колективного виконавства.

Доведено, що за відповідних педагогічних умов, при спрямуванні психолого-педагогічних, методичних та спеціальних /музичних/ дисциплін на висвітлення специфічних особливостей роботи з дитячим колективом можна ефективно готувати фахівців такої кваліфікації.

Ключові слова: готовність, дитячий духовий оркестр, музично-педагогічна діяльність, методика, формування. Сверлюк Я.В. Формирование готовности студентов вузов культуры к работе с детским духовым оркестром. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - теория и методика обучения музыке и музыкального воспитания. - Киевский национальный университет культуры и искусств. - Киев, 1999.

В диссертации теоретически обоснована и проверена в эксперименте методика формирования готовности студентов вузов культуры к музыкально-творческой деятельности с детским духовым оркестром. Раскрыты сущность и особенности профессии руководителя детского духового оркестра, а также определены педагогические условия и пути усовершенствования профессиональной подготовки студентов. Определена структура "готовности". Установлено, что в системе музыкально-исполнительной подготовки студентов формирование готовности к работе с детским духовым оркестром — педагогически управляемый процесс в отличии от традиционного накопления знаний об общих закономерностях коллективного исполнительства.

Доказано, что при определенных педагогических условиях, при направленности психолого-педагогических, методических и специальных дисциплин на освещение специфических особенностей работы с детским коллективом можно эффективно готовить специалистов такой квалификации.

Ключевые слова: готовность, детский духовой оркестр, музыкально-педагогическая деятельность, методика, формирование.

Sverliuk Ya. V. Forming of Readiness of students of High Educational Institutions of Culture to work with Children's Brass Band.- Manuscript.

Thesis for Candidate's Degree by speciality 13.00.02. – Theory and methods of teaching music and musical education.-Kyiv National University of Culture and Arts. - Kyiv,1999.

In this thesis methods of forming of readiness of students of higher educational institutions of culture to hold musical – creative activities with children's brass band are theoretically grounded and experimentally approved. The essence and peculiarities of this profession are revealed, the structure of "readiness" is defined. It is proved that under certain pedagogical conditions, when psychologic-pedagogical, methodical and special branches of science are directed to exposition of specific peculiarities of work with children's group, specialists of such qualification can be effectively trained. The structure of "readiness" is determined. It is established that in musical-performing preparing of student bringing up readiness for work with children's wind orchestra is pedagogically controlled process in contrast to spontaneous storing knowledge of general regularity of collective performing.

It is proved that in certain pedagogical condition while psychological, pedagogical, methodical and special subjects are directed to studying peculiarities of work with children's collective it is possible to prepare specialists of the qualification effectively. The matter and peculiarities of such key concepts as "readiness", "readiness" for work with children's wind orchestra. In the thesis research "readiness" concept is examining trough specificity of work with children's wind orchestra.

Theoretical prerequisites of the phenomenon are picked out, students knowledge and skills, which made up a structure of readiness to such musical-pedagogical activity are determined. It consists of the most useful basis knowledge & skills: organizational-methodical, special musical, psychological-pedagogical, diagnostic-prognostic. Problems of formig of shills to conduct organizational & creative work with children's wind orchestra are exposed. The research showed that forming of skills to conduct classes with children's orchestra during teaching process without directing forward studying specific peculiarities is carrying out with unforeseen results or is not carrying out at all. An extent of forming of orientation to musical-pedagogical activity of children's wind orchestra leader is analyzing. It is established that in the system of professional students' training in culture high schools the improvement of knowledge & forming of skills to conduct teaching & educational process in children's orchestra must become purposeful & pedagogicaly controlled one in contrast to spontaneous storing knowledge which is traditionally established in the system of musical education of students. Intensity of forming skills to work with children's wind orchestra is providing under such conditions:

- direction of special musical, methodical, psychological & pedagogical subjects to studying peculiarities of professional pedagogical activity of children's wind orchestra leader;

- joining students to practical activity (beginning with the first year) & forming of necessary conditions on practice base;

-joining students to scientific research work with children's orchestra performing problems;

-availability of didactically grounded sequence of education & forming skills of pedagogical leading of creative collective.

Methods of forming students' readiness is worked out & tested, it is directed forward studying of peculiarities of work of children's wind orchestra leader. The methodics must be based on educational-creative process in the collective taking into account voluntariness & interest of members to musical art.

The matter of forming students' knowledge & skills to work with children's wind orchestra is in correlation of connections between musical-performing & methodical pedagogical subjects. The stages of transition from acquaintance with such leader's activity to practical application of theoretical knowledge. The research showed that if readiness to musical pedagogical activity with children's wind orchestra can not be formed spontaneously it must be an object of purposeful studying & forming. An efficiency of this process is depended on providing of didactically purposeful knowledge & skills concerning peculiarities of work with children's creative group, forming skills to work on pedagogically unforeseen situation in creative activity.

Key words: readiness, children's wind orchestra, musical pedagogical activity, methods, forming.

Обл.-вид. арк. 1,0. Зам. № 155. Тираж 100 пр.
Віддруковано ППФ "Волинські обереги".
266000, м.Рівне, вул.16 Липня,38.Тел. 62-03-97.